

ДЕТЕРМІНІЗАЦІЯ ЯК ОЗНАКА СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ ТЕХНІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

Стаття присвячена особливостям функціонування технічної термінології в системі сучасної китайської мови. Особливу увагу приділено проблемі перекладу іноземних та міжнародних технічних термінів засобами китайської мови. Зокрема, висловлюється думка, що сучасна китайська мова, на відміну від української чи однієї з європейських мов, більше тяжіє до детермінізації технічної лексики, ніж до створення нових термінів. Для перекладу іноземних термінів найчастіше використовуються засоби описового перекладу.

Ключові слова: термін, детермінізація, лексична одиниця, китайська мова, описовий переклад, термінологічна система.

Калашник Л.С. Детерминизация как характерная черта современной китайской технической лексики. Данная статья посвящена особенностям функционирования технической терминологии в системе современного китайского языка. Особое внимание уделено проблеме передачи иностранных и международных технических терминов средствами китайского языка. В частности, высказывается мнение, что современный китайский язык, в отличие от украинского или одного из европейских языков, более тяготеет к детерминизации технической лексики, чем к созданию новых терминов. Для перевода иностранных терминов зачастую используются средства описательного перевода.

Ключевые слова: термин, детерминизация, лексическая единица, китайский язык, описательный перевод, терминологическая система.

Kalashnyk Lyubov S. Determinization as a peculiarity of modern chinese technical vocabulary. Terminology vocabulary forms a significant part of modern vocabulary of both Ukrainian and other languages, including modern Chinese one. A term is the most dynamic part of the vocabulary, because the rapid development of various fields of science and technology leads to enrichment and improvement of industrial, scientific, economical etc. terminology. Without studying the composition of this kind of vocabulary and terminology changes that have place in it, it's impossible to understand the general laws of the lexical system of a language. A term is a certain way is an artificial lexical-semantic form, their substantives nature and is to reflect the sum of information or scientific knowledge that helps to reveal the contents of a concept. This article deals with the problem of peculiarities of the technical terminology's functioning in the modern Chinese language. Particular attention is paid to the transfer of foreign and international technical terms by the means of Chinese language. In particular, it suggests that the modern Chinese language, in contrast to the Ukrainian, or one of the European languages, more draws to determinization of technical vocabulary than to creation of new terms. The means of descriptive translation are often used as the main source of a term's translation from a foreign language into Chinese.

Keywords: term determinization, lexical unit, the Chinese language, descriptive translation, terminological system.

Термінологічна лексика становить значну частину лексичного складу як сучасної української мови, так і інших мов світу, зокрема сучасної китайської мови. Терміни – найдинамічніша частина лексики, оскільки бурхливий розвиток різноманітних галузей науки й техніки зумовлює збагачення й удосконалення термінологічних галузевих систем. Унаслідок стрімкого поживавлення торгових та економічних зв'язків між нашою державою та КНР, взаємозапозичення передових технологій щодо технічного обладнання та

активізації процесу запрошення українських фахівців технічних спеціальностей на роботу до КНР особливої уваги науковців вимагає китайська технічна термінологія.

Протягом останніх років у вітчизняному й зарубіжному мовознавстві активно розробляються загальна теорія термінознавства й питання, що стосуються окремих терміносистем. З'явилися праці, присвячені дослідженню термінологій різних галузей знання і діяльності людини, зокрема економічно-правової (Г. Пастернак), електротехнічної (Л. Козак), медичної (Н. Цісар), пожежно-технічної (О. Кучеренко), науково-технічної (О. Івашишин, Т. Михайлова), програмування (А. Ніколаєва), фінансової (О. Винник) та ін. Проте недостатньо вивченими залишаються термінології типологічно неспоріднених з українською мов, однією з яких є китайська.

Мета статті полягає в аналізі особливостей функціонування технічних термінів у сучасній китайській мові.

Виходячи із загальної мети дослідження, завдання статті формулюємо таким чином:

1) окреслити підходи щодо визначення дефініції «терміни-слова» в сучасній китайській мові;

2) схарактеризувати найбільш типові термінологічні конструкції сучасної китайської мови;

3) визначити головні перекладацькі стратегії, що використовуються в роботі з термінологічним апаратом китайської мови.

Семантична сутність терміна та його специфіка полягає в характері його значення, яке встановлюється в процесі свідомої, умисної згоди та в межах певної термінологічної системи є прямим номінативним, синтаксично або конструктивно нічим не зумовленим. У різних системах значення термінів можуть бути виражені неоднаково — за допомогою слів та словосполучень, формул або інших систем знаків. Терміни є певною мірою штучним лексико-семантичним утворенням, їх змістова сутність обов'язково має відображати той обсяг інформації, ту суму наукових знань, які допомагають розкрити зміст поняття [3: 115]. Словотворення термінів відбувається за тими самими закономірностями і регулюються тими ж моделями, що і загальне словобудування. Морфологічні якості термінів підлягають загальним для всієї мови правилам граматичної будови. Синтаксичні моделі, за котрими створені терміни, єдині для мови в цілому, але відрізняються своєю продуктивністю в термінологічних та нетермінологічних текстах [6: 185].

Існує два підходи щодо визначення дефініції «терміни-слова» не тільки в китайській, але і в усіх ієрогліфічних мовах. Це пов'язано з особливістю трактування поняття «ієрогліф»:

- якщо сприймати ієрогліф як мінімальну одиницю мови, тобто слово, то одному ієрогліфу має відповідати при перекладі одне слово іноземної мови. У цьому разі «слово-термін» — це будь-який технічний термін, який означено одним словом-ієрогліфом як у китайській мові, так і при перекладі [5: 285]:

钩 — гачок	绞 — скручувати
闸 — перекриття	钻 — свердлити;

• у разі, коли ієрогліф розглядається як мінімальне поняття, до складу більш складних понять можуть входити до 4-5 базових понять (ключів). У цьому випадку за технічний термін-слово визнають ті технічні терміни, які іноземною мовою будуть перекладатися одним словом:

喷嘴 – форсунка	轴心 – ось
压力机 – прес	无线电装置 – радіоапарат.

Спірним залишається питання, чи можна за першою класифікацією вважати простими термінами технічні терміни, що позначають ознаку та є вираженими прикметниками. Проблема виходить з того, що до складу прикметників китайської мови входить службова частка 的, яка не має лексичного значення, але є граматичною ознакою прикметників:

怀的 – зламаний	水的 – рідкий
链的 – ланцюговий	拖的 – тягловий.

У реченні прості слова-терміни, як і складні, виконують функції підмета, присудка, означення, додатку. Якщо спиратися на китайські принципи будовання речення, можна казати, що слова-терміни можуть входити до складу підмета чи присудка, оскільки додаток традиційно відносять до складової групи присудка, а означення – до групи підмета.

Складними термінами прийнято називати такі технічні терміни, що до них входять декілька повнозначних ієрогліфів та які при перекладі іноземною мовою також не втрачають своєї багатоскладовості (поєднання 2-х та більше слів для означення певної технічної реалії) [7: 96].

Терміни-словосполучення класифікуються згідно з типом їхньої структури.

• Прості словосполучення, які складаються, як правило, з двох слів, одне з яких головне, а інше залежне. Ця структура є обов'язковою для дієслівних словосполучень:

钢坯 – стальна болванка	电话系统 – телефонний зв'язок
流量 – швидкість потоку	炼铁 – виробництво чавуну.

• Складні словосполучення, в котрих залежні слова означають різні аспекти значення головного слова:

建成投产 – запуск виробництва до експлуатації

装矿系统排压小房 – декомпресійне приміщення системи завантаження

руди

脱盐水给水管网 – водопровід знесоленої води.

За **морфологічним типом головного слова** розрізняють:

Субстантивні словосполучення (з іменником у ролі головного слова).

Найчастіше такого роду словосполучення складаються з двох іменників, з яких останній буде власне іменником, а ті, що йому передують, мають розглядатися як прикметники (у такому разі прикметники будуть вживатися без службової частки 的 навіть тоді, коли іменникові передують повноцінні прикметники). У випадках передування іменнику дієслова вживання частки 的 є обов'язковим і дієслово буде означати властивість іменника:

石灰工程 – підготовка вапняку (іменник + іменник)

浊环水 – мутна вода, що циркулює (прикметник + прикметник + іменник)

破碎的石头 – подрібнене каміння (дієслово + іменник).

Дієслівні словосполучення. Особливістю цього виду технічних термінів є обов'язкове входження до їх складу іменника на правах невід'ємної частини дієслова [4: 3]. Унаслідок того, що іменник є невід'ємною складовою будь-якого дієслова китайської мови, питання про розгляд сполучення «дієслово+іменник» як дієслівного словосполучення, а не просто дієслова, дотепер залишається відкритим, як-от:

回用水 – відновлювати воду (дієслово+іменник)

更改合同 – змінювати умови договору (дієслово+іменник).

Задля визначення технічного терміна субстантивним чи дієслівним словосполученням слід розглядати його в реченні чи принаймні у зв'язку з іншими словосполученнями:

住楼办公室应该每个月看集水沟 – будинково-експлуатаційна компанія зобов'язана кожного місяця перевіряти стан водозбірних стоків (субстантивне);

下雨的时候所有的水应该过这些沟集水沟 – під час дощу вода повинна іти через ці отвори (стоки) (дієслівне).

Унаслідок того, що прикметники в китайській мові вважаються несамостійною (службовою) частиною мови, серед технічних термінів не зустрічаються терміни ад'єктивного типу (з прикметником у ролі головного слова).

Також серед складних термінів можна виокремити:

- словосполучення двох чи більше повноцінних слів-ієрогліфів:

出钢量 – вихід сталі (дієслово+іменник+іменник),

无线通信系统 – бездротовий зв'язок (поєднання 4 іменників),

室内工作 – камеральні роботи (іменник+прийменник+дієслово);

- поєднання ієрогліфа та слова латиницею (найчастіше – абрєвіатури, але можливе використання і власних назв):

COREX煤气燃烧放散塔 – газопускова вежа Согех,

PLC控制系统 – система управління ЛЕП,

CO2储瓶间 – приміщення для зберігання балонів CO₂;

- поєднання ієрогліфа та цифри:

35千伏 – 35 кВ (кіловольт),

35/6千伏变电站 – підстанція 35\6 КВ,

制冷和装饰材料 – холодильне й кондиціонерне обладнання.

Найбільш розповсюдженими структурами в китайській мові є сполучення іменника з іменником як означення та дієслова з іменником як додатка.

Розповсюдження науково-технічної термінології, її інтенсивне проникнення в різні сфери життя призводить до того, що у мові поруч із процесом термінологізації загальновикористовуваних слів, спостерігається й зворотній процес – освоєння літературною мовою термінів, їх детермінологізація. Часте використання філософських, образотворчих, літературознавчих, медичних, фізичних, хімічних, виробничо-технічних та багатьох інших термінів та термінологічних словосполучень зробило їх загально використовуваними лексичними одиницями. Багато із цих слів у загальнолітературному вжитку мають інше, нерідко переносно-метафоричне значення.

Детермінологізації професійно-технічних найменувань сприяє усна мова, систематичні програми на відповідну тему по радіо або телебаченню. Включення слів у такому разі зумовлене тематикою та жанром публікації (або усних програм), тобто викликане відповідною ситуацією. Розповсюдженню, а потім повній або частковій детермінологізації професійно-термінологічних найменувань допомагають і художні твори, у яких ці слова використовуються з визначеною стилістичною або характерологічною метою: прагнення оновити загальноприйнятий тон викладення, акцентуючи увагу на незвичайному для художнього твору слововикористання. Однак надмірне насичення художніх та публіцистичних творів науково-технічною термінологією знижує силу їх впливу та художню цінність [4: 2].

При прискореному розвитку якої-небудь галузі науки або техніки починається активне відображення її досягнень засобами масової інформації, перехід окремих термінів із спеціального використання в загальне. При цьому терміни втрачають наукову точність, розширюють сферу свого використання. Відбувається їх детермінологізація. У спеціальному використанні, займаючи відповідне місце в системі, терміни залишаються самими собою. У загальне використання переходять їх «двійники», омоніми, які вже не володіють необхідною системністю та науковою точністю. Вони стають модними словами, знаходять стилістичні можливості, емоціональність, апелятивну деривацію [2: 12].

При детермінологізації термін втрачає строгу концептуальність, системність, однозначність, відбувається спрощення поняття, що в ньому міститься, колишній термін пристосовується до розуміння в повсякденній мові. Такі слова з термінологічним значенням вимагають не дефініції, а тлумачення, подібно іншим словам загальної лексики.

Унаслідок особливостей китайської мови детермінізація на сьогодні є вельми поширеним явищем, яке використовується не тільки перекладачами, але і власне носіями мови. Вважається, що пересічний мешканець не повинен знати хоча б базові слова та ієрогліфи, які відносяться до різних галузей життя людини. Це мають знати лише фахівці. Тому навіть випускнику фахового вишу при прийомі на роботу виділяють час від 2 тижнів до півроку для оволодіння спеціальною лексикою, що використовується не тільки в цій галузі, але і на цьому виробництві.

Щодо перекладацької діяльності, для перекладів технічних термінів китайської мови використовують ті самі принципи, що й при перекладі лексики, що не має аналогу (безаналогової лексики): **еквіваленти, аналози та адекватні заміни**. У науково-технічному перекладі вирішальне значення мають термінологічні еквіваленти, які не залежать від контексту, але при зворотньому перекладі з української мови на китайську має місце процес детермінізації – фактично опису українського терміна засобами повсякденної лексики китайської мови [1: 93-96]:

Заслінка (пічна) – 火挡 (струмувач вогню)

Електричний патрон – 灯头 (голова ліхтаря/лампи)

Методи аналогового перекладу та перекладу засобами адекватних заміन використовуються здебільшого в текстах публіцистичного та художнього стилів.

Також для перекладу українських термінів китайською мовою (особливо тих, що складаються з одного чи декількох дієслів) використовується метод **конкретизації** — заміна слова чи словосполучення з більш широким предметно-логічним значенням словом чи словосполученням з більш вузьким змістом [1: 92]. Особливістю китайських дієслів є входження до їх складу іменника. Варто зазначити, що таке сполучення іменника та дієслова розглядається китайською лінгвістикою як дієслово та в реченні виступає присудком (на відміну від українського «присудок+додаток»):

吸收 — поглинати (поглинати рідину),

用力穿上 — натягувати (із силою надівати).

Зворотнім до цього методу є метод **генералізації** — заміна одиниць, що мають більш вузьке значення, мовними одиницями з більш широким значенням [2; 4]. Зазвичай перше згадування терміна у вихідному тексті перекладається самим цим методом з подальшим уточненням та конкретизацією цього поняття в наступних реченнях. Правилком є розтлумачення терміна в 3-х реченнях після першого згадування.

У нашому місті відкрили верф для будівництва океанських лайнерів — 在我们城市有一个作船工厂。在那儿大船作的。这种船可以连大水去的 (у нашому місті побудували судовиробничий завод. Там мають будувати лайнери. Такого виду лайнери можуть навіть заходити у велику воду=океан).

Можна казати, що при методі генералізації в китайській мові як один з основних методів також використовується **описовий переклад**. Він зводить-ся, по суті, до перекладу не самого поняття, а його тлумачення:

作黄土 — виробництво жовтої фарби, що використовується в національному китайському живописі,

皇帝黄色 — особливий жовтий колір (досягається змішуванням жовто-го та гірничного кольору). Одяг такого кольору у давньому Китаї міг носити лише імператор, тому інколи він має назву «імператорський жовтий».

Як висновок можна зазначити, що китайська мова, з одного боку, є досить простою для перекладу (переклад з іноземної на китайську), бо не вимагає знання великої кількості термінологічної лексики, що становить особливі труднощі в інших мовах. Але усе вище зазначене стосується здебільшого усної мови. Стиль написання технічної документації не є внормованим та залежить від виробника чи розробника. Інколи трапляються тексти, які містять у собі велику кількість термінів, здебільшого — неологізмів, а подекуди — авторських надбань. Метод детермінізації є оптимальним для використання в перекладацькій діяльності. Подальшої розробки з означеного напрямку дослідження вимагають питання наукової термінології системи гуманітарних наук, кореляції китайської медичної системи з такою, що має назви латиною, практичних надбань технічного перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Задое**нко Т. П. Основы китайского языка. Основной курс / Т. Задоенко, Х. Шуин. – М., 1993. – 719 с. – 15. 2. **Калашник Л. С.** Методичні рекомендації з курсу «Теорія та практика перекладу (китайська мова)» / Л. Калашник. – Харків, 2007. – 39 с. – 18. 3. **Комова М.** Творення термінів соціальної комунікації / Марія Комова // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» – 2010. – № 675. – С. 115–120. – 21. 4. **Ніколаєва А. О.** Структурно-семантична характеристика термінології програмування, комп'ютерних мереж та захисту інформації / А. Ніколаєва / Автореф. дис. ... канд. філолог. наук / Харк. нац. ун-т ім. Н. В. Каразіна. – Харків, 2002. – 18 с. – 39. 5. **Новое** в зарубежной лингвистике. Языкознание в Китае / под ред. М. Софронова – М., 1998. – 392 с. – 38. 6. **Черненко І.** Антономічні відношення в українській термінології туризму / Ірина Черненко // Вісник нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» – 2010. – № 675. – С. 183–186. – 52. 7. **Чуешкова О.** Про поняття оптимальної довжини терміна (на матеріалі економічної термінології) / О. Чуешкова // Вісник: Проблеми української термінології. (10-та Міжнародна наукова конференція «Проблеми української термінології СловоСвіт 2008») – Львів: Національний університет «Львівська політехніка». – 2008. – № 620. – С. 95–99. – 55.

Калашник Любов Сергіївна – доктор педагогічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри східних мов, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди.

Поштова адреса: Україна, 61118, м. Харків, пр.-т Тракторобудівників 102, кв. 71.

E-mail: kalashnik79@yandex.ru

tel: + 38-099-940-98-97; +38-097-501-06-73

<http://orcid.org/0000-0003-3133-3249>

Kalashnyk Lyubov Serhiivna – Doctor of Science (General Education and History of Education), Assistant Professor, Acting Head of the Eastern Languages Department, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

Personal address: Ukraine, 61118, Kharkiv, 102 Traktorobudivnykiv av., ap.71.